

Fictielezen leerjaar 1 en 2 vmbo b/k

Doelen

Over de hele linie is het van belang dat bij intrede in het voortgezet onderwijs het niveau van de leerlingen wordt vastgesteld, zodat duidelijk is of bovenstaande verwachtingen kloppen (en voor welke leerlingen het een of ander geldt) of dat zij dienen te worden bijgesteld. Voor deze niveaubepaling zijn geen kant-en-klare middelen beschikbaar. De beginniveaus zullen dus proefondervindelijk moeten worden vastgesteld.

Leerjaar	Doelen
1	<p>De leerling kan jeugdliteraire werken met een eenvoudige structuur en veel actie belevend lezen. (1F)</p> <p>Daarbij kan de leerling:</p> <ul style="list-style-type: none"> • meeleven met een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt • verschillende emoties in de tekst herkennen, zoals verdriet, boosheid en blijdschap • spannende, humoristische of dramatische passages in de tekst aanwijzen • relaties leggen tussen tekst en werkelijkheid • leeservaringen uitwisselen met medeleerlingen
2	<p>De leerling kan jeugdliteraire werken met een eenvoudige structuur en veel actie belevend lezen. (1F)</p> <p>Daarbij beheerst de leerling (en werkt verder aan) de doelen waaraan hij in het eerste leerjaar heeft gewerkt.</p> <p>De leerling kan verder het volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • basale structuurelementen herkennen, zoals tijdsprongen en vertelperspectief • verhaalfragmenten parafaseren of samenvatten • de tekst evalueren en de mening onderbouwen • interesse in bepaalde fictievormen aangeven

Didactische richtlijnen

Richtlijn 1: Leerlingen worden begeleid bij de keuze van boeken, maar kiezen idealiter zelf.

Welke boeken laat u de leerlingen in het vmbo lezen? Idealiter kiezen leerlingen zelf teksten die passen bij hun leesniveau en hun interesses (vgl. Punt en Krosse 2012). Echter, weinig leerlingen lukt het om een passende keuze te maken zonder uw begeleiding of die van een mediatheek- of bibliotheekmedewerker. Enkele criteria die bij boekenkeuze een rol spelen, zijn thematiek, leesniveau/moeilijkheidsgraad en kwaliteit.

Voor de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs is het moeilijker om geschikte boeken te vinden dan voor de hogere leerjaren. Boeken zijn vaak óf te kinderachtig en gemakkelijk óf te heftig en te moeilijk.

Een belangrijke bron voor het vinden van geschikte jeugdboeken is Leesplein (www.leesplein.nl).

Op deze website zijn veel jeugdboeken te vinden, voorzien van korte beschrijvingen en een classificatie. De boeken met een B-aanduiding zijn bestemd voor leerlingen van 9 tot 12 jaar.

Boeken met een C-aanduiding zijn bedoeld voor leerlingen van 12 tot 15 jaar. Deze boeken zijn onderverdeeld in drie subcategorieën, aangeven door één, twee of drie asterisken, die de moeilijkheidsgraad aangeven. Boeken met een D-aanduiding zijn geschikt voor lezers van 15 jaar en ouder.

Een andere bron voor het vinden van geschikte jeugdboeken vormen de keuzelijsten van de Jonge Jury (www.jongejury.nl). Elk jaar selecteert de organisatie van de Jonge Jury twintig boeken, waarvan er één de Prijs van de Jonge Jury ontvangt. De boeken die de afgelopen jaren genomineerd zijn, zijn samengebracht in een uitgebreide boekenlijst, die een goede keuzebron vormt. Ook deze lijst bevat een classificatie: van één tot vier 'pepers', hetgeen duidt op moeilijkheidsgraad. Deze aanduidingen sporen bijna consequent met de classificatie van Leesplein.

De rubricering van Leesplein kan behulpzaam zijn bij het bepalen van de geschiktheid van boeken voor de eerste twee leerjaren vmbo. Globaal kunnen C-boeken met één ster gelezen worden in de onderbouw van het vmbo, terwijl sommige boeken met een B-aanduiding voor zwakkere lezers gebruikt kunnen worden. Pas wel op dat u niet te kinderachtige boeken kiest. Let ook op de taal: over het algemeen bemoeilijkt sterk vereenvoudigd taalgebruik het lezen. Denk aan teksten waarin onder meer signaal- en verwijswaarden zijn komen te vervallen en/of een opmaak waarbij elke zin op een nieuwe regel begint (Land 2009 en Silfhout 2013).

Richtlijn 2: Leerlingen lezen minimaal drie boeken per jaar.

De referentieniveaus schrijven geen norm voor wat betreft aantallen te lezen boeken; het examenprogramma Nederlands vmbo doet dit ook niet. Binnen UTC doen we dit wel. De norm voor de eerste twee leerjaren van het vmbo is dat er per jaar minimaal drie boeken gelezen worden.

Richtlijn 3: Leerlingen lezen in de reguliere lestijd een half uur fictie per week.

De lessentabel Nederlands in de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs verschilt van school tot school. Er zijn scholen die in de eerste twee leerjaren tot 6 uur Nederlands per week geven. Het gemiddelde beeld is echter: minimaal 3 lessen Nederlands in de week. Het komt vaak voor dat in het eerste leerjaar een extra uur wordt gegeven (dus 4 uur in totaal). Van die 3 à 4 uur per week besteden we een half uur aan fictieonderwijs.

Richtlijn 4: De school kiest voor leermiddelen waarmee de gestelde doelen op het gebied van fictie worden gehaald.

Met welke middelen werk je efficiënt aan de hiervóór gestelde doelen en welke middelen sluiten aan op de hiervóór geschetste didactiek?

Er kan worden gekeken of de deelleergangen uit de basisleergangen (*Op niveau, Nieuw Nederlands* en *Talent*) aan de behoefte tegemoetkomen. Daarnaast bestaat er weinig up-to-date materiaal dat kan worden ingezet. Er kan worden meegedaan aan wedstrijden en campagnes als Read2me, de Jonge Jury en De Weddenschap. Deelname aan projecten leidt echter niet tot structureel fictieonderwijs.

Een recent verschenen materiaal is *LeesCase* van de CED-Groep (www.leescase.nl). *LeesCase* is bedoeld voor de onderbouw vmbo en biedt maandelijks een jeugdliterair fragment met verwerkingsopdrachten, voornamelijk gebaseerd op de principes van de tekstvervaringsmethode. Daarbij wordt er systematisch gewerkt aan de doelen van het referentiekader. Doordat de verschenen afleveringen van *LeesCase* bewaard worden, heeft dit instrument de potentie om uit te groeien tot een rijke bron waaruit scholen kunnen putten.

Richtlijn 5: De school werkt consequent en bewust aan het scheppen van een gunstig leesklimaat.

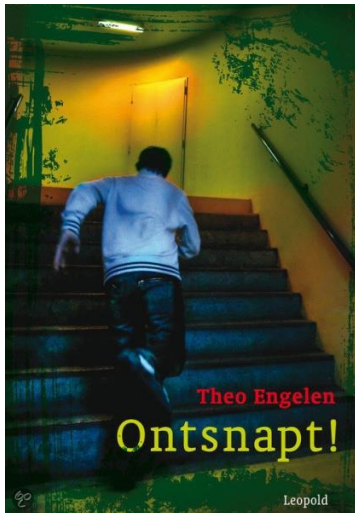
Wat kun je doen om een gunstig leesklimaat op school te creëren?

- De school zorgt voor een goede mediatheekvoorziening en/of samenwerking met de plaatselijke bibliotheek.
- De school laat zien dat zij lezen belangrijk vindt, onder meer door voldoende uren in te roosteren voor taal/leesonderwijs en door specifiek voor vrij lezen ruimte te maken in het rooster.
- De school informeert docenten én leerlingen systematisch over het belang van (veel) lezen. De brochure *Meer lezen, beter in taal* van Kunst van Lezen (Broekhof 2013) kan een goed middel zijn om het personeel te informeren over van het belang van lezen en een gezamenlijke aanpak.
- Docenten laten voorbeeldgedrag zien. Het werkt als docenten zelf lezers zijn en hun enthousiasme voor boeken overbrengen op leerlingen.
- Er worden in de klassen – en mogelijk ook klasoverstijgend – boekpresentaties georganiseerd. Er worden – mogelijk ook klasoverstijgend – leeservaringen uitgewisseld (leeskringen?). Er worden voorleesmomenten gecreëerd.
- Er worden schoolacties opgezet rond boeken of schrijvers. Er worden regelmatig schrijvers op school uitgenodigd (via de stichting SSS). En de school neemt deel aan wedstrijden en campagnes als Read2me, de Jonge Jury en De Weddenschap.

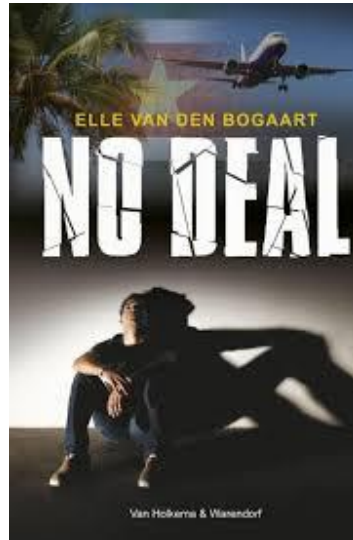
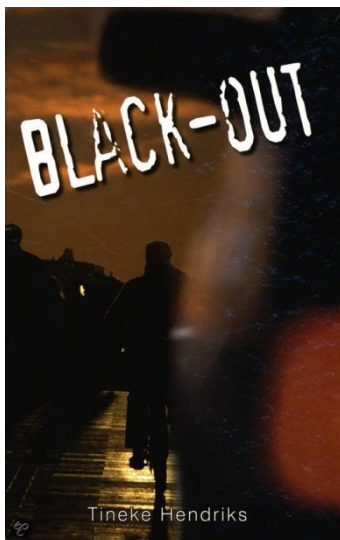
Richtlijn 6: Er is een ruim boekenaanbod en er is voldoende begeleiding bij boekenkeuze.

Voorbeelden van boeken die passen bij de verschillende niveaus die u in de onderbouw vmbo kunt aantreffen:

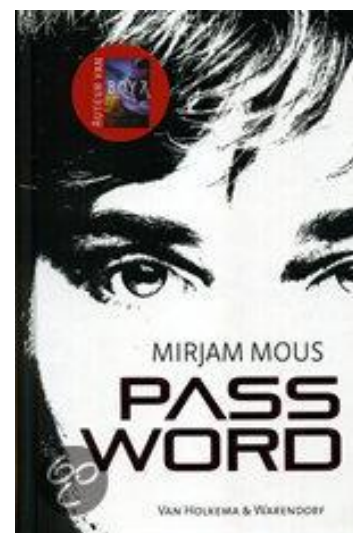
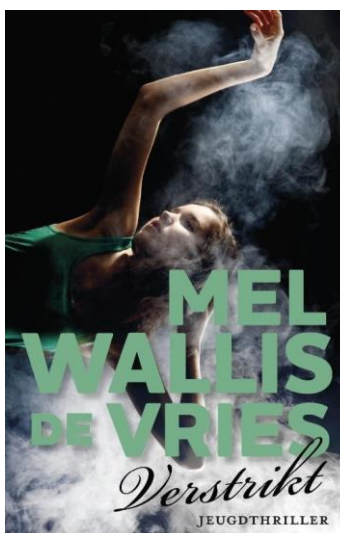
vmbo-b/k	Theo Engelen, <i>Ontsnapt!</i> , Leopold 2011
	Caja Cazemier, <i>Offline</i> , Ploegsma 2009
	Anna Woltz, <i>Ik kan nog steeds niet vliegen</i> , Leopold 2012
vmbo-t/g (havo)	Tineke Hendriks, <i>Black-out</i> , Compaan 2011
	Elle van den Bogaart, <i>No deal</i> , Van Holkema & Warendorf 2012
	Daniëlle Bakhuis, <i>Wraak</i> , Ploegsma 2011
(vmbo-t/g) havo/vwo	Mel Wallis de Vries, <i>Verstrikt</i> , De Fontein 2011
	Mirjam Mous, <i>Password</i> , Van Holkema & Warendorf 2012
	Simone de Jong, <i>Vals beschuldigd</i> , Pimento 2012

Boeken voor vmbo-b/k

Boeken voor vmbo-t/g (en havo)

Boeken voor havo/vwo (en vmbo-t/g)

Richtlijn 7: Er wordt een didactische cyclus gehanteerd waarin de nadruk ligt op leesbeleving.

Voor de vmbo-doelgroep gaat u uit van een aanpak waarin leesbeleving een belangrijk accent krijgt. Gestart wordt met de activiteiten vóór het lezen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het doen van voorspellingen op basis van titel en omslag tot voorkennis over het thema van het boek. Daarna volgt er een verwerkingsfase die als volgt is opgebouwd: *greep krijgen op de tekst – de tekst beleven – de tekst beoordelen*.

Begripsvragen horen vooral bij het krijgen van greep op de tekst, het ophelderen.

Voorbeelden van begripsvragen:

- Waar speelt het verhaal zich af?
- Door wiens ogen wordt het verhaal verteld?
- Wat is er aan de hand in het fragment?
- Welke personen komen er voor in het fragment?
- Hoe oud is de hoofdpersoon?
- Wat kom je aan de weet over personage x?
- Hoe kijkt personage x aan tegen personage y?

Belevingsvragen hebben te maken met identificatie en het gevoel dat de lezer krijgt bij het lezen van de tekst.

Voorbeelden van belevingsvragen:

- Hoe voelt de hoofdpersoon zich tijdens dit fragment?
- Begrijp je deze gevoelens?
- Hoe zou jij je voelen als je de hoofdpersoon was?
- Wat zou je in deze situatie doen?
- Werd je boos toen je las wat er met personage x gebeurde?
- Wat voor soort persoon is personage y? Geef een beschrijving van zowel zijn innerlijk als zijn uiterlijk.

Beoordelvingsvragen zijn vragen die een waardering toekennen aan het gelezen fragment of boek, maar ook een oordeel geven over bijvoorbeeld het realistisch gehalte. De beoordeling of waardering gaat altijd vergezeld van een motivering.

Voorbeelden van beoordelvingsvragen:

- Vond je het fragment spannend? Waarom wel/waarom niet?
- Grijpt het fragment je aan; doet het wat met je? Waarom wel/niet?
- Vind je wat er allemaal gebeurt in het fragment geloofwaardig? Waarom wel/waarom niet?

Aan fictielezen kunt u ook vakoverstijgende activiteiten koppelen die verschillende 'faculteiten' van leerlingen aanspreken ('hoofd, hart en handen').

Voorbeelden van dit soort activiteiten:

- Speel scene x na.
- Teken of schilder scene y.
- Schrijf een vervolg op een gelezen fragment uit het boek.
- Voer een debat over een moreel dilemma dat in het boek naar voren komt.
- Bedenk een campagne rondom het thema van het boek.

Tijdsbesteding

Trek in de onderbouw vmbo minimaal 1 uur per twee weken uit voor fictielezen. Buiten lestijd wordt er ook gelezen; we gaven al aan dat leerlingen per leerjaar ten minste drie boeken lezen.

Toetsing en differentiatie

Voor fictielezen bestaan geen leerstofonafhankelijke, genormeerde toetsinstrumenten. U zult dus aan de hand van de eerder omschreven leerdoelen materialen moeten kiezen die de leerdoelen dekken en die inzetten als toets. Of u ontwikkelt de toetsen zelf. In beide gevallen zult u zelf de beoordelingspunten moeten definiëren, evenals een beoordelingsschaal en cesuur.

Belangrijk om te toetsen zijn vooral de aspecten die in de eerder omschreven leerdoelen zijn omschreven. Focus bijvoorbeeld op punten als:

- personages kunnen kenschetsen
- het verhaal of verhaalfragmenten kunnen navertellen
- thema's kunnen onderscheiden
- tijdsverloop en tijdsprongen kunnen aanwijzen
- vertelperspectief kunnen herkennen

En werk aan ontwikkelingsdoelen als:

- kunnen reflecteren en discussiëren over het gelezene
- een waardering kunnen geven aan het gelezene en deze kunnen beargumenteren

Fictieonderwijs leent zich bij uitstek voor de aanleg van een fictiedossier door leerlingen. In dit fictiedossier worden de resultaten van de beoordelingen opgenomen en de leerling kan er ook producten in de vorm van 'bewijzen' in opslaan. Leerlingen moeten weten met welke componenten ze het dossier kunnen vullen en wat voor puntentoekenning daarbij hoort. Voorbeelden van zulke componenten zijn:

- verwerkingen van gelezen boeken
- resultaten van boekpresentaties
- verslag van een bibliotheekbezoek
- verslag van een schrijversbezoek
- interview met een schrijver
- resultaat van een toets zoals hierboven omschreven

Uiteraard kan het dossier zo flexibel worden opgezet dat ook 'vrije' opdrachten er een plaats in vinden.

Differentiëren kan bij fictielezen tot uitdrukking in de boekenkeuze en in de opdrachten. Bij boekenkeuze spelen thematiek en tekstuele moeilijkheidsgraad een rol. Over het algemeen zijn vmbo-leerlingen in de onderbouw de B-boeken ontgroeid en komen ze in aanmerking voor de gemakkelijker C-boeken (classificatie van Leesplein). Als docent staat u met name voor de basis- en kaderleerlingen voor de opgave niet te kinderachtige B-boeken voor hen te selecteren ofwel de wat eenvoudiger C-boeken. Dit vereist veel leeservaring. Websites als Leesplein.nl en

Eenboekjeopen.nl bieden daarbij inspiratie. U kunt ook te rade gaan bij ervaren mediathecarissen of bibliotheekmedewerkers. Zij kunnen vervolgens ook uw leerlingen adviseren.

Over het algemeen weegt het criterium 'thematische aantrekkelijkheid' zwaarder dan de leesmoeilijkheid, is de ervaring. Leerlingen lezen wel dóór als ze eenmaal gegrepen zijn door het verhaal. Leesbaarheidsformules worden daardoor al gauw overruled.

De betere lezers kunt u boeken adviseren die eigenlijk bedoeld zijn voor de wat oudere leerlingen. Denk aan de D-boeken, die eigenlijk bestemd zijn voor de leeftijdscategorie 15 jaar en ouder. B-, C- en D-boeken zijn in de openbare bibliotheek gewoonlijk in verschillende stellingkasten ondergebracht.